

Vasile Ilica, *FÂNTÂNA ALBĂ, O MĂRTURIE DE SÂNGE. ISTORIE, AMINTIRI, MĂRTURII*, Editura Imprimeriei de Vest, Oradea, 1999, 320 p.

Lucrarea supusă recenziei reprezintă încoronarea a mai multor ani de investigații ale autorului pe tema tragediei de la Fântâna Albă de la 1 aprilie 1941 a românilor din nordul Bucovinei. Prin publicarea ei, autorul se înscrie pe linia unor înaintași de seamă ca Dumitru Nimigean, Anița Nandriș-Cudla, Ilie Popescu și Ion Cozmei. Spre deosebire de aceștia care s-au referit la suferințele propriilor lor familii în gulagurile sovietice, Vasile Ilica tratează un moment tragic din viața românilor de pe văile Siretului Mic și ale Siretului din raionul Hliboca (Adâncata) de sub ocupația sovietică din anul 1941.

Cruzimea cu care au fost tratate victimele de la Fântâna Albă la 1 aprilie 1941 de către trupele NKVD sovietice, face ca acest eveniment să se alăture celor mai mediatizate masacre pe plan mondial: Oradour sur Glane și Lidice, comise de trupele germane hitleriste.

Lucrarea conține părțile următoare: Prefață; Introducere; Cap. I România și relațiile sale cu URSS în perioada 1918-1944 (incursiune istorică); Cap. II Amintiri despre ocupația sovietică în nordul Bucovinei în anul de grație 1940-1941; Cap. III Anchete și mărturii despre cele ce s-au petrecut la 1 aprilie 1941; Cap. IV Ecouri peste timp; Cap. V Post-scriptum; Cap. VI Anexe. Lucrarea conține o schiță și 20 de fotografii.

Din cuprinsul lucrării se poate remarca faptul că autorul nu s-a mulțumit să trateze evenimentul de la Fântâna Albă ca un caz singular, ci l-a încadrat într-un context istoric și politic larg.

Vasile Ilica este originar din satul Broscăuții Noi din fostul județ Storojineț. A absolvit studiile liceale la Liceul de băieți "Regele Ferdinand I" din capitala județului în 1944. A urmat între 1944-1946 cursurile Școlii militare de ofițeri activi, specialitatea geniu pe care a absolvit-o cu gradul de sublocotenent. Din 1949, data trecerii sale în rezervă, a lucrat ca șef de șantier și de sector de construcții, precum și proiectant principal în aceeași specialitate în unități de același profil în județele Baia Mare și Bihor. Este veteran de război. S-a stabilit cu domiciliul în Oradea.

După 1989 face numeroase călătorii în regiunea Cernăuți și mai ales în satul său natal unde deține o mică proprietate. Este un militant activ pentru drepturile românilor din fostul spațiu sovietic

în cadrul societăților culturale “Pro Basarabia și Bucovina” din Oradea și “Mihai Eminescu” din Cernăuți.

Am considerat necesară cunoașterea acestei părți din biografia autorului pentru a explica dragostea sa față de ținutul natal și motivația operei sale.

În elaborarea lucrării autorul a folosit următoarele surse de documentare.

1. Articolul ziaristului ucrainean Mykola Rubaneți, intitulat “Golgota Bucovinei”, apărut în octombrie 1991 în revista “Liudena i svit” (Omul și lumea) din Kiev, care se bazează pe studiul dosarelor de anchetă ale NKVD-ului din aprilie 1941.

2. Ancheta efectuată de către ziaristul român Ion Dominte în 1942 în satul Suceveni din județul Storojineț, cu participarea unor locuitori români din satele care au luat parte la evenimentul de la Fântâna Albă. Din comisia de anchetă au mai făcut parte președintele Tribunalului din Cernăuți, Vasile Hoincu, precum și preotul local Simion Ivaniuc. Materialele comisiei au fost publicate în mai multe numere consecutive din lunile mai, iunie și iulie 1942, ale ziarului regional “Bucovina” din Cernăuți.

3. Interviuurile luate de către autor unor supraviețuitori ai masacrului de la Fântâna Albă, precum și articolele de presă publicate după 1989, pe aceeași temă, în presa românească din Ucraina, Republica Moldova și România.

De drama de la Fântâna Albă m-am ocupat și eu după 1989 și aceasta din două motive mai importante: ca învățător suplinitor în satul vecin Suceveni în anul școlar 1941-1942 au cunoscut tragedia multor locuitori de acolo sub regimul sovietic iar după 1990 în timpul redactării monografiei satului natal, Cupca, am fost interesat de participarea consătenilor mei la această dramă.

Apreciez că lucrarea pe care tocmai o recenzez este bine documentată iar concluziile bine fundamentate. E o lucrare completă ce prezintă în mod veridic evenimentul analizat.

În continuare voi face unele sublinieri și completări pe tema dramei de la Fântâna Albă, care pot depăși uneori cadrul cărții analizate.

Prima întrebare pe care mi-am pus-o este dacă statul sovietic a creat posibilitatea de opțiune pentru locuitorii din teritoriile ocupate în ceea ce privește cetățenia. Din relatările refugiaților rezultă că în numeroase cazuri atât armata sovietică cât și organele provizorii de administrație instalate de noul regim au împiedicat prin viclenie sau prin forță evacuarea bunurilor statului român și chiar a populației. Actorul Pepe Georgescu din București care a fost surprins de evenimente la 28 iunie 1940 la Cernăuți și s-a repatriat abia în martie 1941 afirmă într-o lucrare memorialistică că primul act de autoritate al noii conduceri a orașului Cernăuți a fost emiterea unei ordonanțe publice în după-masa zilei de 28 iunie 1940 prin care se interzicea părăsirea orașului sub sancțiunea pedepsei capitale.

Astăzi se cunoaște că între România și URSS au avut loc între 13 septembrie 1940 și 6 iunie 1941 tratative diplomatice în vederea încheierii unei convenții cu privire la schimbul reciproc de populație, care însă au eșuat (Războiul listelor dintre Moscova și București Magist. Ian. 1998).

Și totuși în acest interval de timp au avut loc repatrieri reciproce de persoane. Tot Pepe Georgescu ne informează că la scurt timp după ocuparea orașului Cernăuți s-a desființat în localul fostei rezidențe regale sub conducerea unui general, prima comisie de repatriere. Plecărilor aveau loc săptămânal la un moment dat comisia s-a desființat. Activitatea ei a fost reluată pentru puțin timp în cursul lunii septembrie, după care a încetat orice repatriere. La 15 februarie 1941 și-a început activitatea o nouă comisie de repatriere. Se urmărea reintregirea familiilor. Probabil că tot la 15 februarie 1941 s-au deschis oficii de repatriere și la nivel de raioane. Ca urmare a activității comisiei de repatriere regionale în cursul lunii martie s-au repatriat în România două trenuri cu cetățeni români.

În mod inexplicabil statul sovietic a acordat cetățenia sa noilor locuitori din Basarabia și nordul Bucovinei abia la 8 martie 1941 prin decretul publicat în Monitorul Sovietului Suprem al

URSS nr. 13 din 23 martie 1941. În art. 4 din decret se precizează: "Toate persoanele care la data de 28 iunie 1940 locuiau pe teritoriul Bucovinei de nord, cu excepția străinilor și a persoanelor care ulterior datei de 28 iunie 1940 au fost evacuate în România, sunt recunoscute ca cetățeni ai URSS cu începere de la data de 28 iunie 1940" (Bosânceanu, Lidia și Berciu-Drăgănescu, Adina, 1995).

După informațiile noastre populația românească din teritoriul cedat fiind foarte nemulțumită de regimul sovietic, era îngrijorată după 1 ianuarie 1941 de perspectiva de a deveni cetățeni sovietici. De aceea s-au grăbit să depună în număr din ce în ce mai mare cereri de emigrare în România (când a devenit posibil), văzând în plecarea în Țara mamă singura ei salvare.

Se pune întrebarea când anume au aflat autoritățile sovietice de la regiune și raioane de întârzierea Prezidiului Sovietului Suprem al URSS de acordare a cetățeniei sovietice noilor cetățeni la 8 sau la 23 martie 1941 sau după această dată? Știau oare în dimineața zilei de 1 aprilie de acordarea cetățeniei?

În lipsa oricărei informații populația română din raionul Hliboca continua să depună cereri de emigrare din ce în ce mai numeroase, fiind convinsă că între cele două țări s-a încheiat o convenție de stat pentru schimbul reciproc de cetățeni, similară cu cea încheiată anul trecut între Germania și URSS pentru repatrierea germanilor și polonilor.

La 24-25 martie organele raionale suspendă primirea de noi cereri de repatriere. Crește frământarea solicitanților. La 26-27 martie se produce episodul Izidor Cobeli, când secretarul sovietului sâtesc din Pătrăuții de Jos anunță în public că a primit un telefon de la raionul Hliboca că se primesc din nou cereri. Se completează din acest moment cereri chiar în localul sovietului și cu concursul salariaților acestuia. A doua zi se prezintă delegați din mai multe sate cu cereri la raion. Sunt refuzați pe motiv că în ziua respectivă e o sărbătoare sovietică. Delegații se sfătuiesc atât la Moara Roșie în Hliboca cât și în halta de la Cupca să vină în 1 aprilie în masă la raion cu cererile de emigrare. Chiar dacă nu li se vor primi cererile ei sunt hotărâți să treacă frontiera la Fântâna Albă deoarece zice-se că granița e liberă pentru români între 1 și 10 aprilie 1941. Urmările se cunosc.

Lista satelor ce au participat la drama de la Fântâna Albă a fost stabilită pentru prima dată de către ziaristul Ion Dominte în 1942. După 1989 au apărut noi informații dar și multe exagerări. De aceea e nevoie să se revină asupra acestei probleme. După informațiile noastre nucleul și grosul coloanei de la 1 aprilie l-au constituit locuitorii din Pătrăuții de Jos, Pătrăuții de Sus și Cupca. La Cupca s-au atașat o serie de cetățeni din Corcești. La Suceveni, unde s-a făcut un popas pentru rugăciune și pentru a lua o cruce și doi prapuri din biserică pentru a demonstra că marșul are caracter pașnic, s-au mai atașat circa 100 de locuitori. Pe parcurs s-au mai adăugat cetățeni din Petriceni și Prisecăreni.

În Hliboca așteptau un număr de cetățeni din satele Mihuceni, Privovochie și chiar Hliboca. Cei din Trestioara (Dimca) au sosit cu întârziere și nu au mai prins coloana principală care s-a îndreptat apoi spre Suceveni și Fântâna Albă.

O situație aparte au avut-o participanții din satele Carapciu și Iordănești, ambele de pe valea râului Siret, vecine cu satul Suceveni. Astfel, în dimineața zilei de 1 aprilie, un grup de locuitori din Carapciu au plecat pe drumul cel mai scurt spre Hliboca, unde au ajuns pe la orele 11, cu 1-1,5 ore înaintea coloanei principale care plecase din Pătrăuții de Jos. Aflând că nu se primesc cereri de emigrare s-au îndreptat spre Suceveni pe șoseaua raională dar intimidăți de prezența trupelor ministerului de interne ce erau răspândite peste tot s-au întors acasă (Șapcă, Nicolae, 1997).

Al doilea grup de locuitori din cătunul Ulița al aceluiași sat Carapciu, aflând abia după masă de trecerea coloanei principale de la Hliboca spre Fântâna Albă au plecat la orele 16 spre Suceveni ca s-o prindă din urmă. Grupul de 100-120 de persoane a fost interceptat de o unitate de grăniceri călări pe câmpia dintre satele Carapciu și Suceveni care i-a somat să se oprească și să se predea. În urma refuzului acestora și a încercării de a se ascunde prin grădinile locuitorilor din

Suceveni grănicerii au ripostat cu armele omorând 24 de persoane, răbind 43 iar pe cei răniți și pe cei vii arestându-i (Rubaneț, Micola, 1991).

O altă probă de lipsă de informare și de coordonare o constituie situația unui grup de persoane din Iordănești care în dimineața zilei de 2 aprilie se adunase la locul numit Coșcova cu intenția de a pleca la Suceveni și apoi la Fântâna Albă. Au fost lămuriți de un consătean ce venea de la Suceveni ca să plece fiecare pe la casa lui (Șapcă, Nicolae, 1997).

Numărul total de participanți la nivelul centrului raional Hliboca la marșul de la 1 aprilie a fost apreciat de Ion Dominte la circa 10.000. pe parcurs, mai ales în Suceveni, când coloana a luat-o la stânga pe drumul forestier ce ducea la Fântâna Albă o parte din participanți dându-și seama de pericol, s-au desprins de coloană și s-au strecurat individual sau în grupuri mici prin lunca Siretului Mic spre satele lor de origine (Cupca, Corcești, Pătrăuții de Sus și Pătrăuții de Jos).

Se apreciază că pe izlazul comunal Varnița, al satului Camenca au ajuns între 2500 (Rubaneț, Nicolae, 1995) și 3000-4000 de oameni (Troncotă, Cristian, 1996).

O mare controversă s-a născut după 1990 în legătură cu numărul victimelor căzute la Fântâna Albă. Iată câteva cifre: 6000-8000 (Vasile Andru, 1999), peste 200 de victime (Micola Rubaneț, 1991) și 700 de victime (Vasile Ilica, 1999). Cea mai credibilă cifră este cea stabilită de Vasile Ilica deoarece aceasta se bazează pe recensămintele efectuate de filialele societății "Mihai Eminescu" în satele din care proveneau participanții la evenimentul de la Fântâna Albă. Listele acestora, ca și ale tuturor celor refuzați de regimul stalinist au fost publicate în Almanahul cultural-literar "Țara Fagilor" al Societății "Arboroasa" din Cernăuți. Numele victimelor apar și pe monumentele funerare ridicate aproape în fiecare sat în ultimul deceniu în memoria celor repreșați de regimul sovietic.

Marșul de la Fântâna Albă a fost calificat de către Tribunalul militar sovietic care a judecat dosarul ca "participare la o grupă antisovietică și încercare de a trăda patria" (dos. nr. 12.969/1941). Cel mai aspru a fost pedepsit, absolut pe nedrept, Vasile Grojincu a lui Ion din Pătrăuții de Jos, și anume prin condamnare la moarte prin împușcare și confiscarea averii. Ulterior, i-a fost deportată toată familia. Alți 22 de inculpați au fost acuzați de instigare și de organizare a marșului, fiind condamnați la muncă silnică în lagăre pe termene de 8-10 ani.

Și totuși cei considerați de NKVD în urma anchetei drept vinovați principali nu au fost prinși și nici judecați în lipsă. Izidor Cobel a fost anchetat în mai multe reprize fără ca ancheta să fie finalizată iar el inculpat.

După Alex Mihai Stoenescu (*Armata, mareașul și evreii*, 1998) uciderea românilor la Fântâna Albă poate fi încadrată în noțiunea de masacru, adică ucidere sălbatică și în masă a unor ființe fără apărare. Noțiunile de genocid și pogrom nu sunt potrivite în acest caz.

Atât preotul Simion Ivaniuc în 1942, cât și ziaristul ucrainean Micola Rubaneț în 1991 au apreciat drama de la 1 aprilie 1941 ca rezultatul unei diversiuni a NKVD-ului, iar pe Izidor Cobel agentul acestei instituții. Diversiunea a prins relativ ușor pentru că populația era foarte nemulțumită de regimul sovietic instalat în 1940, care le răpea produsul muncii lor (și în perspectivă apropiată proprietatea), libertatea individuală și demnitatea. Trecerea liberă a graniței în România între 1 și 10 aprilie 1941 a fost o momeală irezistibilă. În plus, mulți țărani bătrâni nu credeau că grănicerii sovietici vor trage în oameni pașnici, căci doar și soldații erau creștini!

Apare astăzi evident că diversiunea a fost organizată din rațiuni militare. În zonă se concentra o armată sovietică puternică care avea sarcina să zdrobească frontul româno-german din Bucovina. Autoritățile sovietice erau convinse că nu pot conta pe loialitatea românilor din zonă, de unde a apărut necesitatea de a-i îndepărta și pedepsi "legal".

În sfârșit, comportarea românilor din Suceveni, Cupca și alte sate românești față de regimul sovietic prezentată în interviul din 1942 al preotului Simion Ivaniuc poate fi dată ca exemplu de demnitate umană și patriotism pentru toți românii.

BIBLIOGRAFIE

1. Andru, Vasile, 1999, *Pelerinajul Regelui în Bucovina înstrăinată*, "Cotidianul", vineri 30 iulie.
2. Brîncianu, Lidia și Berciu-Drăghicescu, Adina, 1995, *Basarabeni și Bucovenii între drept internațional și dictat. Documente 1944-1945*, Casa de editură și presă Șansa srl, București.
3. Broască, Ștefan, 1998, *Ultima cruce*, "Plai românesc", aprilie, Cernăuți.
4. Chirițoiu, Mircea și Ardeleanu, Iftimie, 1997, *Documente inedite. Dosarele istoriei*, nr. 5(10), București.
5. Constantiniu, Florin și Schipor, Ilie, 1995, *Trecerea Nistrului 1941, o decizie controversată*, Editura Albatros, București.
6. Covalciuc, D. Vasile, 1988, *Amintiri din vremuri de restriște*, "Țara Fagilor", VII.
7. De Launay, Jacques, 1996, *Marea prăbușire 1944-1945. 7 milioane de civili urmăriți de Armata Roșie*, Polirom, București.
8. Dobrescu, Victor, 1997, *Un sat de la poalele Codrului Cosminului (I)*, "Arcașul", nr. 3-4 (105-106), Cernăuți.
9. Fădor, Serafim, 1998, *S-au jertfit pentru Credință, Neam și Țară*, "Plai românesc", nr. 4(121), aprilie.
10. Furnică, Lazăr, 1989, *Fatala zi de 1 aprilie*, "Revista Moldova", Chișinău.
11. Furnică, Lazăr, 1989, *O tragedie ce putea fi preîntâmpinată*, "Zorile Bucovinei", Cernăuți.
12. Georgescu, Pepe, 1941, *265 de zile la Cernăuți sub ocupație bolșevică (28 iunie 1940-20 martie 1941)*, Editura "Frăția românească", București.
13. Levițchi, Vasile, 1991, *Semicentenarul unei mari nelegiuiri*, "România liberă", 30 martie, București.
14. Macoin, George, 1988, *Rememorări bucovinene*, Muzeul "Simion Florea Marian", Suceava.
15. Muntean, George, 1991, *50 de ani de la un masacru ținut în tăcere*, ziarul Adevărul, București.
16. Muntean, George, 1996, *ASTRA-Asociația națională*, "Plai românesc", nr. 6(99), Cernăuți.
17. *Războiul listelor dintre Moscova și București*, "Magazin istoric", serie nouă, ianuarie 1998, București.
18. Rubanef, Micola, 1991, *Golgota Bucovinei*, Revista "Siudena i svit" (Omul și lumea), 10 octombrie, Kiev.
19. Stoenescu, Alex. Mihai, 1998, *Armata, mareșalul și evreii*, Editura RAO International Publishing Company, România.
20. Șapcă, Nicolae, 1997, *La Fântâna Albă, unde zac osemintele martirilor*, Concordia, nr. 14(79), 5 aprilie, Cernăuți.
21. Șapcă, Nicolae, 1997, *Iordănești: istorie și destine*, Hliboca.
22. Troncotă, Cristian, 1996, *Aprilie 1941*, "Magazin istoric", iunie, București.

Petre Ciobanu